

УДК 378.015.31:7

Петро Коваль

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Підготовка майбутнього спеціаліста на сьогодні є ключовою проблемою у вирішенні політичних, економічних, культурних, освітніх завдань, тому повинна враховувати всі складові як професійної, так і загальнокультурної спрямованості у процесі розумного взаємного поєднання технічної та гуманітарної освіти, навчальної та виховної діяльності для оволодіння широким спектром тих знань, які забезпечують всебічний і гармонійний розвиток особистості. Ю. Бобало, наголошуючи на гармонійному розвитку особистості, вважає завданням вищої школи не лише навчити студентів таємниць обраного фаху, передати їм професійний досвід корифеїв науки, але виховати їх свідомими громадянами своєї Батьківщини, гармонійно розвинутими особистостями з почуттям людської гідності та відчуттям прекрасного, здатними нести в суспільство світло знань і поступу, моральності та культури.

У всі періоди історично-суспільного розвитку, як свідчать численні історичні джерела та науково-педагогічні дослідження О. Апраксіної, В. Андреева, Б. Асаф'єва, Є. Абдуліна, Г. Березової, Л. Бондаренко, А. Верещагіної, В. Верховинця, Н. Ветлугіної, К. Василенка, А. Данилова, А. Зіміної, Є. Зайцева, І. Зязюна, Л. Зязюн, Д. Кобалевського, Л. Коваль, В. Орлова, О. Рудницької, О. Отич, Н. Ничкало, І. Іванової, М. Стельмаховича, М. Солдатенка, Б. Теплова, Т. Ткаченка та інших, суспільство завжди прагнуло до самовдосконалення, в основу якого закладалися найдоступніші та найзрозуміліші засоби, за допомогою яких процес формування особистості був найбільш ефективним. Педагоги, психологи, філософи розробляли різноманітні практично-теоретичні методики, в яких основну увагу приділяли процесу формування гармонійно розвиненої особистості, де вирішальна роль покладалася на дисципліни гуманітарного спрямування: естетику, мистецтво, літературу, філософію, історію, педагогіку і психологію, а також соціальне середовище, в якому перебував індивід.

© Петро Коваль, 2012

Метою статті є розкрити важливість впливу засобів мистецтва у формуванні гармонійно розвиненої особистості в зарубіжних країнах. Завданнями статті є: дослідити використання мистецтва в різні історичні періоди розвитку суспільства у гармонійному розвитку особистості; визначити важливість мистецтва у гармонійному розвитку особистості; обґрунтувати використання засобів мистецтва у навчально-виховному процесі.

Особливе місце у процесі навчально-виховної діяльності слід приділити різноманітним формам навчально-педагогічної діяльності, де першочерговим є використання засобів мистецтва. Такий підхід дає можливість охоплювати всі сфери діяльності особистості: навчання, праця, побут, відпочинок тощо. Одним із найбільш доступних і ефективних засобів формування гармонійно розвиненої особистості у всі періоди розвитку суспільства було мистецтво, яке успішно використовувалося для становлення її індивідуальності.

Так, в епоху Середньовіччя в Західній Європі склалися дві основні системи навчально-виховної діяльності: релігійна – у християнській сім'ї та в елементарних і граматичних церковних школах: парафіяльних, монастирських, соборних [7, с. 26]; світська – університетська освіта, лицарське виховання, цехове учнівство яке, на думку О. Джуринського, стало універсальною педагогічною ідеєю середньовічної Європи [3, с. 81].

Ці два напрями навчально-виховної діяльності використовували мистецтво як засіб формування гармонійно розвиненої особистості. У середньовічних університетах студенти опановували “сім вільних мистецтв” і лише після цього мали можливість вступати на один із старших факультетів. За свідченням В. Єфименко, у цих закладах освіти була створена нова, здатна до саморозвитку модель духовного життя, головними елементами якої стали освіченість, філософський раціоналізм і поетична творчість.

Філософи стародавньої Греції (Сократ, Платон, Аристотель), країн Сходу (Абхінавагупта, Анандавардхан, Конфуцій, Сюнь-Цзи), часів середньовіччя (Августин, Володимир Мономах), представники німецької класичної естетики (Гегель, Кант), письменники XIX-XX ст. (М. Коцюбинський, Леся Українка, І. Франко, М. Чернишевський, Т. Шевченко та ін.) висловлювали обґрунтовані твердження про те, що мистецтво від початку свого зародження було дієвим засобом прилучення людини до культури суспільства, символізувало їх ідентифікацію, духовність (колискові, обрядові, ритуальні пісні).

Дослідження наукових праць дозволяє стверджувати, що важливе місце у розвитку гармонійної особистості у процесі навчально-виховного процесу посідають засоби мистецтва як найбільш доступні, що проявляються у фізичній, побутово-обрядовій, музичній, громадянсько-патріотичній та іншій трудовій діяльності. Такий підхід у навчально-виховно-

му процесі з використанням засобів мистецтва формує розвиток особистості в єдності з духовним началом і матеріальним відтворенням усіх сфер людської життєдіяльності: трудової, естетичної, розумової, моральної, патріотичної, національної, фізичної, загальнолюдської та ін.

В основі гармонійно розвиненої особистості та професійної підготовки майбутнього фахівця, особливо технічного напрямку, є виховання, де мистецтво є найбільш впливовим і дієвим у формуванні виховної складової, починаючи з раннього віку, адже саме виховання визначає розвиток суспільства на два-три покоління вперед, тому сьогодні освіта знаходиться у фарватері тих навчально-виховних орієнтирів, до яких буде прямувати наша молодь (ідеї, моральні цінності).

Перші спроби формування гармонійно розвиненої особистості були започатковані в епоху розквіту рабовласницьких держав у середземноморських країнах. Мету і завдання розкривали у своїх творах давньогрецькі філософи, зокрема Демокрит, Платон, Аристотель та ін. Особливого значення вони надавали процесу виховання на основі етики і психології, тобто єдності розумового, етичного і фізичного, враховуючи при цьому вікову періодизацію розвитку людини. У стародавньому Римі виник особливий інтерес до проблеми виховання і навчання, в основі якого є мистецтво слова. Книга Квінтіліана про “виховання оратора” стала першою спеціальною працею, де був узагальнений досвід навчання і виховання, були сформульовані вимоги до вчителя і вихователя, також містилися вказівки щодо необхідності врахування індивідуальних особливостей дітей.

В епоху Відродження у різних за жанрами художніх творах гуманістів (Т. Мор, Т. Кампанелла, Е. Роттердамський, Ф. Рабле, М. Монтень та ін.) висувалися ідеї всебічного і гармонійного розвитку духовних і фізичних сил людини, світської освіти на базі засвоєння культурної спадщини античного світу і досягнень наукових знань, що бурхливо розвивалися в цей період.

Чеський мислитель, педагог Я. Коменський, узагальнивши і теоретично осмисливши практику європейського виховання, створив струнку педагогічну систему навчально-виховного процесу. У своїй праці “Велика дидактика” Я. Коменський розглянув основні проблеми навчання і виховання. Він уперше заснував класно-урочну систему навчання. Свою соціальну концепцію навчання і виховання Я. Коменський виклав у праці “Загальна рада про виправлення справ людських”, де одна з частин (“Помпедія”) повністю присвячена педагогічним питанням. У цій частині вперше було сформульовано і розкрито ідею безперервної освіти і виховання людини впродовж усього її життя. Неабияку увагу Я. Коменський приділяв естетичному вихованню, де значну роль відіграло мис-

тецтво. Він наголошував, що гармонійний розвиток дітей неможливий без викладання співу і музики.

Питання гармонійного розвитку особистості з використанням засобів мистецтва і в подальшому продовжували розробляти в педагогічній практиці. Нові ідеали виховання були висунуті англійським філософом-просвітителем Джоном Локком у XVII ст., який виніс на перший план проблеми етичного і фізичного виховання.

Спираючись на вчення Д. Локка, передові французькі мислителі XVIII ст. (А. Гельвецій, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо та ін.) розвивали вчення про вирішальну роль виховання засобами мистецтва у формуванні особистості. Мистецтво було проголошене засобом встановлення суспільної гармонії та вільного виховання громадянина, ідеалом і метою якого було формування людини-митця як талановитої неповторної особистості, втілення найвищої досконалості та громадських чеснот [2, с. 102-108]. Одним з основних завдань виховання Д. Дідро визначав розвиток індивідуальних особливостей людини.

Найбільший внесок у розвиток педагогічної думки в XVIII ст. зробив Ж.-Ж. Руссо, який є основоположником концепції природного, вільного виховання. Руссо окреслив завдання, визначив зміст і методи виховання і навчання дітей, враховуючи особливості їх фізичного і духовного розвитку на різних вікових етапах.

Процес формування і становлення гармонійно розвиненої особистості та суспільного устрою філософи-просвітники вбачали в загальному підвищенні культурного рівня людини через засоби мистецтва. Уперше важливість загального охоплення мистецтвом розкрив Ф. Рабле, де проявив себе такий художньо-мистецький напрям, як карнавальний натуралізм, який виражав народну культуру. “Карнавал має вселенський характер. Це особливий художньо-естетичний стан світу, до якого всі причетні. Карнавал – це життя, що стало мистецтвом, мистецтво, що стало життям, і одночасно дещо більше, ніж мистецтво – естетизована світобудова. Карнавальний сміх, урівнюючи всіх, руйнуючи ієрархічні, майнові, станові, вікові перепони, створював тимчасовий світ уселюдського братерства, свободи й рівності. Карнавал був комедійним святковим прообразом щасливого істинного людського світу” [3, с. 345].

У першій половині XIX ст. німецький педагог, психолог і філософ І. Герберт намагався представити педагогіку у вигляді науково обгрунтованої теорії, що спирається на філософію і психологію. Філософія, за його теорією, обгрунтовує цілі виховання, психологія дозволяє відшукати правильні шляхи досягнення цієї мети.

Особливе місце в розвитку педагогіки як науки займає вчення німецького педагога-демократа XIX ст. Ф. Дістервега, який одним із перших визначив як найважливіший принцип виховання культуровідповідність, тобто облік у процесі виховання всієї сукупності даних культури, історії, економіки, характерних для країни і народу. Цей принцип з ідеєю природовідповідності виховання значно збагатив педагогіку.

Представники реформаторської педагогіки (“нового виховання”, “трудової школи”, “руху за художнє виховання”, “педагогіки особистості” й інших) виступали за вільний розвиток індивідуальності кожної дитини, посилення виховного аспекту діяльності школи. В Українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка “виховання” трактується як “процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об’єктивних та суб’єктивних факторів” [10].

У науково-методичній літературі особистість характеризується за відповідною спрямованістю у процесі становлення, що дозволяє їй свідомо керувати власною діяльністю і поведінкою. Цьому сприяє наявність в особистості певної системи потреб, мотивів, переконань, захоплень, ідеалів, сили волі, рішучості, відповідальності, дисциплінованості, симпатій і емпатій, культури відносин, що формуються у процесі навчально-виховної діяльності відповідно до розвитку суспільства на кожному його етапі. Перелічені якості мають важливе значення для успішного оволодіння в комплексному поєднанні всіх життєво важливих сфер життєдіяльності людини, де засоби мистецтва є важливою складовою і невід’ємною частиною духовного життя людини.

У XIX ст. педагогічні ідеї в Росії формувалися на вищих засадах призначення школи, а саме: гуманізація виховання; зміна характеру освіти і методів навчання. Вони втілювалися за допомогою художніх творів В. Бєлінського, М. Добролюбова, Ф. Достоевського, Д. Писарева, Л. Толстого, М. Чернишевського та ін. Провідною ідеєю у формуванні особистості за допомогою засобів мистецтва було утвердження загальнолюдського ідеалу, в якому особистісні якості людини втілюють загальні уявлення про неї як про носія і творця культури, неповторну індивідуальність.

Зважаючи на важливість засобів мистецтва у формуванні гармонійно розвиненої особистості, а також професійній підготовці майбутнього фахівця, їх використання стає більш прагматичним в усіх сферах людської життєдіяльності. У XX ст. використання засобів мистецтва як важливої складової навчально-виховного процесу актуалізувалося значною мірою. Вони стали проникати у всі сфери людської діяльності (садочки, школи,

позашкільні заклади, вищі навчальні заклади, на виробництво тощо). Це пов'язано з кризою суспільних відносин, на зміну якому прийшла технократична модель, яка з розвитком капіталізму стає все більш стійкою і поширеною. Через такі умови вперше спробував поєднати розвиток інтелектуальних і фізичних сил особистості, її моральне й естетичне формування англійський власник паперопрядильної фабрики Р. Оуен.

Зважаючи на великий потенціал мистецтва у формуванні гармонійно розвиненої особистості (оскільки процес її формування і становлення є постійним і на різних етапах передбачає свою мету та завдання), засоби мистецтва стали однією зі складових вищих навчальних закладів. Спеціаліст демонструє не лише високий фаховий рівень знань, а й поєднує в одне ціле духовне і фізичне, фізичне і матеріальне, етичне і моральне. Тобто йдеться про підготовку висококультурного, високоосвіченого, морально принципового фахівця.

Криза суспільних відносин, занепад моральних цінностей спонукали науковців до пошуку нових форм і методів організації навчально-виховного процесу в підготовці майбутніх фахівців і гармонійному розвитку особистості. Тому наше дослідження спрямоване на використання засобів мистецтва у розвитку культуротворчої особистості. Зарубіжні дослідники формування особистості вбачають у гуманітаризації освіти і щодо цього здійснюються великі зусилля з метою формування культурної компетентності майбутнього фахівця. Вони виділяють такі принципові закономірності культурологізації системи вищої освіти: творчий підхід у навчально-виховному процесі; інтегрованість у викладанні мистецьких дисциплін; естетизація навчального процесу; органічне поєднання вивчення класичних культурних цінностей із різновидами масової культури; виховання полікультурної гармонійно розвиненої особистості [4, с. 18].

Важливе місце займає мистецтво у навчально-виховному процесі в Японії, де художньо-естетичному вихованню приділяється велика увага, а випускники у 50% державних інститутів складають державний іспит з "Естетики".

Також на увагу заслуговує й англійська система вищої освіти, де вагому роль відіграла концепція інтелектуального університету, запропонована Дж. Ньюменом. Її сутність полягає у наданні студентам гуманітарного знання, на основі якого більш ефективно проходить процес мислення, студентам надається можливість залучатися до культури інших народів, відбувається розширення світогляду та духовності [5, с. 71-72]. На основі запропонованої концепції британський уряд сформулював цілі реформування вищої освіти: підготовка не просто спеціаліста, а культурної людини з її духовним, культурно-світоглядним баченням; розповсюдження

вищими навчальними закладами культури та норм цивілізованого суспільства в оточуючому соціумі з метою створення в регіонах функціонування університету особливого культурного середовища [6, с. 110-111].

У Стенфордському університеті США викладання мистецьких дисциплін здійснює 219 членів Американської Академії мистецтв та наук, які працюють в університеті. Цілий ряд західноєвропейських університетів міжнародного рівня (Франція, Німеччина, Польща та ін.) активно впроваджують мистецькі дисципліни безпосередньо в навчально-виховний процес, на основі чого і відбувається гармонізація формування особистості.

Метою освіти ХХІ ст. є всебічний і гармонійний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення культурно-освітнього рівня народу, збагачення народного господарства висококваліфікованими фахівцями.

У подальшому наші дослідження мають на меті визначити важливість засобів мистецтва у формуванні особистості студента вищого технічного навчального закладу із залученням їх до колективів художньої самодіяльності. Яскравим прикладом формування гармонійно розвинутої особистості засобами мистецтва є мистецько-творчий колектив Національного університету “Львівська політехніка” – Народний чоловічий хор “Орфей”. Унікальність цього колективу в тому, що він складається лише з викладачів і працівників Львівської політехніки. Це особистий приклад викладачів, гідний для наслідування студентами.

Отже, використання засобів мистецтва у навчально-виховному процесі, гуманізація навчального процесу сьогодні, особливо у технічних закладах, проходить вкрай незадовільно (не враховуючи гуманітарні заклади), тому використання засобів мистецтва у навчально-виховному процесі, залучення студентської молоді до мистецько-творчих колективів покликані виправити той недолік духовного зубожіння майбутнього фахівця, що є сьогодні. Такий підхід дасть йому можливість стати духовно багатого, інтелектуально розвинутою людиною і прекрасним фахівцем. Адже мистецтво спрямоване на формування здатності сприймати прекрасне у навколишньому середовищі та в суспільстві, розвивати естетичні почуття, формувати естетичні смаки, розвивати творчі здібності, брати активну участь у створенні прекрасного в житті і в художній творчості.

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — Київ : Либідь, 1997. — 376 с.
2. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти / С. С. Горбенко. — Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2007. — 348 с.
3. Джуринский А. Н. Педагогика: история педагогических идей : учеб. пособие / А. Н. Джуринский. — М. : Педагогическое об-во России, 2000. — 352 с.
4. Капранова В. А. Сравнительная педагогика. Школа и образование за рубежом : учеб. пособие / В. А. Капранова. — Мн. : Новое знание, 2004. — 222 с.
5. Ладыжец Н. С. Философия и практика университетского образования / Н. С. Ладыжец. — Ижевск : Изд-во Удм. ун-та, 1995. — 256 с.
6. Мистецтво у розвитку особистості : Монографія / За ред., передмова та післямова Н. Г. Нічкало. — Чернівці : Зелена Буковина, 2006. — 224 с.
7. Сисоева С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки / С. О. Сисоева, І. В. Соколова. — К. : Центр навчальної літератури, 2003. — 308 с.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2012

П. Коваль

Использование средств искусства

в учебно-воспитательном процессе в зарубежных странах

В статье рассматривается важность средств искусства в гармоничном развитии личности. Особенно делается акцент на использовании средств искусства в учебно-воспитательном процессе, а также участии студентов в коллективах художественной самодеятельности.

Ключевые слова: гармоническое развитие, профессиональная подготовка, искусство, учебно-воспитательный процесс, художественная самодеятельность.

P. Koval

Use of Means of Art in Foreign Countries' Educational Process

The importance of means of art in harmonious development of a personality is under consideration. The author places emphasis on the use of means of arts in the educational process, and participation of students in amateur performances.

Key words: harmonious development, professional training, art, educational process, amateur performances.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович